

ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ (1)

Αναγκαιότητα και ορισμός

Δρ. Κατερίνα Σαραφίδου

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ερώτημα

Ποια η αναγκαιότητα του συγκεκριμένου γνωστικού αντικείμενου όταν:

- Γνωρίζω καλά την διδακτέα ύλη
- Είμαι ενημερωμένος για τις σύγχρονες μεθόδους διδασκαλίας

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Το παράδειγμα του ... ελαιοχρωματιστή

Θέλω να βάψω ένα δωμάτιο του σπιτιού μου και:

- Έχω επιλέξει το χρώμα
- Διαθέτω τα κατάλληλα εργαλεία
- Ξέρω τον τρόπο που θα εργαστώ

Ερώτημα

Χρειάζομαι κάτι επιπλέον;

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Πρέπει να γνωρίζω εκ των προτέρων μια σειρά από ουσιώδη ζητήματα που αφορούν λ.χ.:

- Αν υπάρχει κάποια πρόβλημα υγρασίας στο σπίτι
- Αν πρέπει να χρησιμοποιήσω αντιαλλεργικό χρώμα
- Αν το δωμάτιο προορίζεται για παιδιά και άρα θα οφείλω να λάβω υπόψη το φύλο και τις χρωματικές τους προτιμήσεις
- Αν το χρώμα που θα επιλέξω ταιριάζει με τις αποχρώσεις του υπόλοιπου σπιτιού

Με άλλα λόγια χρειάζομαι κάποιες απαντήσεις σε ερωτήματα σχετικά με την ουσία (ή αλλιώς, όπως λέμε στη φιλοσοφία, **το «Είναι»**) του δωματίου
Δεν αρκεί μόνο το υλικό και η ορθή χρήση του πινέλου (δηλ. η μέθοδος)...

ΑΝΑΓΚΑΙΟΤΗΤΑ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Κατά τον ίδιο τρόπο και στην Παιδαγωγική δεν πρέπει να εστιάζουμε μόνο στην ύλη του μαθήματος και τη μεθοδολογία

Είναι **ανάγκη** να επικεντρωθούμε και σε κάποια θεμελιώδη θέματα που αφορούν τη φύση του ανθρώπου ως homo educandus

Αυτή ακριβώς την **αναγκαιότητα** υπηρετεί –μεταξύ άλλων- η Φιλοσοφία της Παιδείας

Πολλές φορές μοιάζει να αμφισβητεί το αυτονόητο

Αποτελεί συχνά πηγή μεγάλων παρανοήσεων καθόσον δεν το διερευνούμε σχεδόν ποτέ

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Απαρτίζεται από 2 έννοιες οι οποίες – προκειμένου να συνδεθούν- θα πρέπει πρώτα να αναλυθούν τα συστατικά στοιχεία της κάθε μιας, δηλ. να διαχωριστούν

Ιδιαίτερα δύσκολο καθόσον η παιδεία αναφέρεται σε όλες τις περιοχές της ανθρώπινης υπόστασης (νόηση, συναισθηματικότητα, συνείδηση) και άρα σχετίζεται ουσιαδώς με τη φιλοσοφία (για τη σχέση φιλοσοφίας και παιδείας βλ. Καρακατσάνη, *Φιλοσοφία της Παιδείας*, σ. 25- 27)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Τι είναι φιλοσοφία;
 - Αυτό αποτελεί ένα ύψιστο φιλοσοφικό ερώτημα (επίκαιρο όσο και αναπάντητο από την εποχή των Προσωκρατικών έως σήμερα)
 - Ας επιχειρήσουμε να το προσεγγίσουμε ετυμολογικά
 - Φιλοσοφώ = αγαπώ / αναζητώ τη σοφία
-
- Θέτω ως υπέρτατη αρχή την αναζήτηση και όχι την κατοχή (όπως κάνει ο «μορφωμένος»)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Αναζητώντας λοιπόν τη σοφία βρίσκομαι διαρκώς ...

Είμαι καθοδόν ψάχνοντας για:

- μια μέθοδο ανάκτησης του υπαρξιακού μου προσανατολισμού (ποιος είμαι / πού πηγαίνω;)
- Καθώς και μια δίοδο διέλευσης μέσα από το μυστήριο του κόσμου ...

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Η φιλοσοφία μοιάζει με ένα μυστηριώδες πρόσωπο που έχει αναστατώσει τη ζωή μου / το ψάχνω διαρκώς σε όλα τα υπαρξιακά «μέρη» που ξέρω
- Θα το βρω ποτέ;
- Όχι
- Το μόνο που πιθανώς θα ανακαλύψω είναι κάτι που –μέσα στο μισοσκόταδο της γνώσης- του μοιάζει

- Ερώτημα: Ποιο είναι αυτό;

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Απάντηση: η επιστήμη ...

(διερευνώντας λ.χ. το ζήτημα του θανάτου, μπορώ να φτάσω σε κάποια ασφαλή ιατρικά συμπεράσματα τα οποία ωστόσο δεν αφορούν τη φιλοσοφία αλλά κάποια ιδιαίτερη περιοχή του επιστητού- αποτελούν δηλ. επιστημονική γνώση)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Σχέση Φιλοσοφίας και Επιστήμης

A/ Ομοιότητες

- Και οι 2 απεικονίζουν την πραγματικότητα με τη βοήθεια **των εννοιών** και της **λογικής**

Η φιλοσοφία δεν μπορεί να βεβαιωθεί για τις θέσεις της χωρίς τη συνδρομή της επιστήμης

B/ Διαφορές

- Η Επιστήμη υπερτερεί της Φιλοσοφίας (οι ισχυρισμοί της πρώτης εμπεριέχουν το στοιχείο της **αποδειξιμότητας** και άρα είναι υποχρεωτικοί για τον καθέναν)
- Η Φιλοσοφία υπερτερεί της Επιστήμης (η πρώτη αφορά μια μορφή γνώσης που προηγείται της δεύτερης)

Πρόκειται για μια εντελώς διαφορετική περιοχή του πνεύματος

Η φιλοσοφία επιχειρεί να ανασυνθέσει αυτό που κατέκτησε ο κάθε επιστημονικός κλάδος προκειμένου να καθορίσει τα όρια της γνωστικής του ευθύνης (π.χ. η ψυχολογία απομονώνει και μελετά την έννοια της «ψυχής», η ιατρική την έννοια της «υγείας» κ.ο.κ)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

ΕΡΩΤΗΜΑ

Ποιος είναι λοιπόν ο ρόλος της φιλοσοφίας;

- Nietzsche: Να προβάλλει τη συνολική συμφωνία του κόσμου
- Heidegger: Να καθιερύσει την ουσιώδη σχέση των Όντων

- Η φιλοσοφία δεν συνιστά «**γνώση**» (κατά το πρότυπο του μορφωμένου ανθρώπου) αλλά μάλλον **επίγνωση**

δηλ. μας βοηθά να διερωτηθούμε γι αυτό που ήδη γνωρίζουμε

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ανακεφαλαίωση

Μέχρι τώρα διαπιστώσαμε ότι η φιλοσοφία συνιστά μια μορφή διαρκούς αναζήτησης η οποία θέτει διαρκώς ερωτήματα

Αποτελεί δηλ. ένα είδος **ερωτηματοθεσίας**

- Με ποια ερωτήματα / ζητήματα καταπιάνεται;

Μήπως με τα καθημερινά και συνηθισμένα (τι θα φάω; Τι ρούχα θα φορέσω;)

- Όχι – η φιλοσοφία κινείται στη σφαίρα του **εξαιρετικού** και του **ασυνήθιστου**

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Nietzsche: *«Ο φιλόσοφος είναι ο άνθρωπος που συνεχώς βιώνει, βλέπει, ακούει υποψιάζεται, ελπίζει, ονειρεύεται ασυνήθιστα πράγματα»*
- Ποιο είναι το πλέον «εξαιρετικό» και «ασυνήθιστο» ερώτημα;
- Αυτό που ηχεί όταν ο κόσμος μοιάζει να χάνει το νόημά του...

Γιατί να υπάρχουν τα όντα και όχι το τίποτα;

(πρόκειται για το ερώτημα που τέθηκε για πρώτη φορά στον πλατωνικό Σοφιστή και αφορά το «νόημα του Είναι»)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Ποιος θα το απαντήσει;
- Αν όχι ο θεός, τότε τα ίδια τα όντα

Ποιο από όλα;

Μα φυσικά ο άνθρωπος

- Πώς δικαιολογείται η επιλογή αυτή;
- Η απάντηση που αναζητώ δεν μπορεί παρά να έλθει από τα στοιχεία τα οποία ο ίδιος παραθέτω (φανταστείτε το σαν ένα πρόβλημα μαθηματικών: ανάλογα με τα δεδομένα που θέτω, θα λάβω και την ανάλογη απάντηση)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Άρα λοιπόν το ερώτημα περί του **΄Οντος**, μετατρέπεται σε ερώτημα περί του ... ερωτώντος (δηλ. εμού του ιδίου)

Αυτό το «**Είναι**» που με κατακλύζει διαρκώς με ερωτήματα οριοθετεί την ανθρώπινη ύπαρξη

Είναι άρρηκτα συνδεδεμένα με ερωτήματα

Το «ερωτώ για την ύπαρξη» &

το «υπάρχω μέσα από ερωτήματα»

συνιστούν
ταυτολογία

Αποτελούν δηλ. το ίδιο και το αυτό

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Ερώτηση

Τι υποδηλώνει άραγε αυτή η θεμελιώδης σχέση ανάμεσα στην ύπαρξη και τα ερωτήματα που τη συνοδεύουν;

Απάντηση

Την εμφάνιση ενός Όντος το οποίο αναζητά αυτό που η φύση αρνήθηκε να του προσφέρει (δηλ. να εγγράψει στον οντολογικό του κώδικα)

Ο άνθρωπος ψάχνει διότι αγνοεί, ενώ το ζώο γνωρίζει ενστικτωδώς τα πάντα ...

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Το «ερωτώ» συνιστά μια μορφή οντολογικής αδυναμίας

- Συνδέεται ερμηνευτικά με το «ικετεύω» ...

- Ο άνθρωπος λοιπόν «ερωτά» (ή ακριβέστερα «εκλιπαρεί») για απαντήσεις τις οποίες όμως μόνο ο ίδιος μπορεί να δώσει

- Πού θα τις αναζητήσει;

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

- Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου μαθήματος θα τις αναζητήσει:
 - Στις αρχές και τις αξίες της **αγωγής**
-
- οι οποίες αποτυπώνονται στην πράξη μέσα από την **εκπαίδευση**
 - κατά έναν τρόπο ο οποίος υποδηλώνει την ποιότητα της παρουσίας του μέσα στον κόσμο (δηλ. την ίδια του την **παιδεία**)

ΟΡΙΣΜΟΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΑΣ ΤΗΣ ΠΑΙΔΕΙΑΣ

Με βάση τα παραπάνω

μπορούμε να ορίσουμε τη *Φιλοσοφία της Παιδείας* ως:

- έναν ιδιαίτερο φιλοσοφικό κλάδο που διερευνά τον τρόπο με τον οποίο η αγωγή, η παιδεία και η εκπαίδευση συμβάλλουν στη διατύπωση των **υπαρξιακών ερωτημάτων του ανθρώπου**

ή αλλιώς ως:

- μια οπτική που επιχειρεί να εκτοξεύσει τη *γνωστική πρόσληψη* και επεξεργασία του κόσμου στο ύψος του οντολογικού ερωτήματος- δηλ. να διερμηνεύσει τον τρόπο με τον οποίο η τρισχιδής (αγωγική, εκπαιδευτική, συνειδησιακή) συγκρότηση του ανθρώπου του επιτρέπει να υποδυθεί τον **ρόλο του υπέρτατου ερωτηματοθέτη**

(είναι προφανές ότι οι παραπάνω ορισμοί κινούνται στο πλαίσιο του Υπαρξισμού/ για μια ευρύτερη όσο και εκτενέστερη προσέγγιση βλ.

Καρακατσάνη, *Φιλοσοφία της Παιδείας*, σ. 27-35)

Ζητούμενο του μαθήματος

- Δεν είναι η απλή παράθεση (ούτε φυσικά η αποστήθιση) των διάφορων θεωριών και απόψεων
- Αντίθετα ο βασικός στόχος είναι **να διερωτηθούμε** (ή αλλιώς να **«φιλοσοφήσουμε»**) ως προς την παιδαγωγική φύση του ανθρώπου – δηλ. την αναγωγή του σε **homo educandus ...**

Ζητούμενο του μαθήματος

- Στο πλαίσιο του συγκεκριμένου εγχειρήματος θα εστιάσουμε σε έννοιες και ζητήματα όπως:
- **Η παιδεία** και η σχέση της με τη δημοκρατία
- **Η αγωγή** και ο ασταθής, ασυνείδητος και υπαρξιακός χαρακτήρας της
- **Η εκπαίδευση** και ο ρόλος της στην κοσμική εξοικείωση του ανθρώπου
- **Η μάθηση** και οι γνωστικές προτεραιότητες της προμοντέρνας, μοντέρνας και μεταμοντέρνας εποχής
- **Η σύγχρονη παιδαγωγική** και τα σκοτεινά σημεία της

- Δεν μπορούμε να μιλήσουμε για την *παιδεία*, αν δεν μιλήσουμε επίσης για:

- *γνώση και μάθηση*

- *πολιτεία και πολιτική*

- *κοινωνία*

- *γλώσσα*

- *ηθική*

- *αισθητική*

- *τον άνθρωπο γενικά...*

Θα συζητήσουμε επίσης ποια είναι η σχέση της παιδείας με άλλες έννοιες, π.χ.:

αγωγή

μάθηση

εκπαίδευση

διαπαιδαγώγηση

μόρφωση

καλλιέργεια

...

σχολείο

πειθαρχία

αυτονομία

κοινωνικοποίηση

αισθητική

ηθική

...

δάσκαλος

κράτος

γονιός

...

ευτυχία

αυτοεκτίμηση

αναλυτικό πρόγραμμα

γνώση

αλήθεια

- Ποια η σχέση μεταξύ επιστημών της αγωγής και φιλοσοφίας της παιδείας;

- θέτει ερωτήματα
- συνδέει τα ευρήματα των επιστημών της αγωγής
- προτείνει **τους σκοπούς** τους οποίους μια διαδικασία αγωγής θα πρέπει να επιδιώκει, αλλά και **τα μέσα** τα οποία θα πρέπει να χρησιμοποιεί
- εξετάζει την παιδαγωγική σχέση και τα κίνητρα που καθοδηγούν μαθητές και παιδαγωγούς
- διασαφηνίζει και συνδέει βασικές έννοιες σχετικές με την αγωγή, έννοιες τις οποίες οι υπόλοιπες επιστήμες χρησιμοποιούν ως εργαλεία
- κρίνει εκπαιδευτικές πρακτικές, συνειρμούς και προκαταλήψεις
- συμβάλει στην κατανόηση του φαινομένου της αγωγής/παιδείας/εκπαίδευσης

- Οι φιλόσοφοι της παιδείας, μεταξύ άλλων, επιδιώκουν:
 - να αποσαφηνίσουν γενικές και αφηρημένες έννοιες
 - να αιτιολογήσουν βασικές μας πεποιθήσεις
 - να διαμορφώσουν μια συνεκτική θεώρηση του ανθρώπου μέσα στον κόσμο
 - να αναδείξουν αρχές και αξίες που θα νοηματοδοτήσουν τη ζωή μας

Η φιλοσοφία αναδεικνύει αρχές και αξίες:

Η διπλή κανονιστικότητα της φιλοσοφίας της παιδείας Η κανονιστικότητα της φιλοσοφίας

Η κανονιστικότητα της παιδείας

Ο σκοπός του μαθήματος:

- να κατανοήσουμε πόσο σύνθετο φαινόμενο είναι το φαινόμενο της εκπαίδευσης
- να εξετάσουμε τις έννοιες που χρησιμοποιούμε και τις πεποιθήσεις που έχουμε σε σχέση με την εκπαίδευση
- να συζητήσουμε απόψεις φιλοσόφων και κινημάτων που έχουν επηρεάσει την εικόνα που έχουμε για την εκπαίδευση
- να αναπτύξουμε την κριτική μας σκέψη

- Τι θα κάνουμε εδώ φέτος;

... ό,τι κάνουν οι φιλόσοφοι

- θα διασαφηνίσουμε έννοιες
- θα προσπαθήσουμε να αιτιολογήσουμε πεποιθήσεις
- θα προσπαθήσουμε να συνδέσουμε γνώσεις
- θα αξιολογήσουμε ιδέες και απόψεις
- θα αναδείξουμε αξίες που νοηματοδοτούν τον κόσμο γύρω μας

- Τι θα κάνουμε εδώ

φέτος; σε κάθε μάθημα:

- ένα φιλοσοφικό ερώτημα
- πολλές ενδεχόμενες απαντήσεις
 - διασάφηση, επεξήγηση, κατανόηση
 - έλεγχος

Οι κανόνες:

- αφήνουμε τη “φυσική στάση” μας για τον κόσμο έξω από την πόρτα
- προσπαθούμε να κατανοήσουμε το πρόβλημα και τις θέσεις που διατυπώνονται
- ελέγχουμε τις απόψεις που διατυπώνονται
- ακούμε τους άλλους & μιλάμε στους άλλους με σεβασμό
- παίζουμε τον “συνήγορο του διαβόλου”

Φιλοσοφία της παιδείας

- Το φετινό μενού:
- **βασικά προβλήματα της (φιλοσοφίας της) εκπαίδευσης:**
 - ποιός είναι ο σκοπός της εκπαίδευσης;
 - χρειαζόμαστε δασκάλες και διδασκαλία;
 - θα πρέπει το κράτος να εμπλέκεται στην εκπαίδευση;
 - θα πρέπει οι γονείς να εμπλέκονται στην εκπαίδευση;
 - με ποιά κριτήρια θα αποφασίσουμε τι θα διδάξουμε;
 - με ποιά κριτήρια θα αποφασίσουμε ποιόν θα διδάξουμε;
 - Παράρτημα & εργαστήριο: Φιλοσοφία με/για Παιδιά

θυμόμαστε:

- δεν υπάρχει μία “σωστή”, σίγουρη ή τελειωτική απάντηση για κανένα πρόβλημα
- όμως δεν είναι όλες οι απαντήσεις εξίσου δικαιολογημένες
- υπάρχουν δε, απαντήσεις που είναι τελείως λάθος!

Πηγές & βιβλιογραφικές προτάσεις

Ελληνόγλωσσες

Γασπαράτου, Ρ. (2014). *Φιλοσοφία της Παιδείας*. Σημειώσεις Πανεπιστημιακών Παραδόσεων. ΤΕΕΑΠΗ, Πανεπιστήμιο Πατρών.

Καρακατσάνης, Φιλοσοφία της Παιδείας, GUTENBERG

Κόντος, Π. (χ.χ). *Θέματα φιλοσοφίας της παιδείας*. Πανεπιστημιακές σημειώσεις. Παν/μιο Θράκης.

Πηγές & βιβλιογραφικές προτάσεις

Ξενόγλωσσες

Martin, J. R. (1981). The ideal of an Educated Person, *Educational Theory*, 31(2), 97-109.

Martin, J. R. (1985). *Reclaiming a Conversation: The Ideal of the Educated Woman*. New Haven: Yale University Press.

Noddings, N. (1995). *The philosophy of Education*. Westview Press.

Noddings, N. (2003). *Caring: A Feminine Approach to Ethics and Moral Education*. University of California Press.

Peters, R. S. (1972). Education and the Educated Man. Στο R. F. Dearden, P. H. Hirst, and R. S. Peters (Eds.), *A Critique of Current Educational Aims*. Routledge & Kegan Paul.

.

Χρονοδιάγραμμα του μαθήματος

- 1. Φιλοσοφία της Παιδείας (αναγκαιότητα & ορισμός)
- 2. Ο άνθρωπος ως homo educandus
- 3. Παιδεία & Δημοκρατία
- 4. Αγωγή (ορισμός & σκοπός)

- 5. Εκπαίδευση
- 6. Μάθηση
- 7. Η διαδρομή της γνώσης: από το προμοντέρνο, στο μοντέρνο & το μεταμοντέρνο
- 8. Διδακτική πρόταση (από τη θεωρία στην ... πράξη)
- **ΤΕΛΙΚΗ ΕΞΕΤΑΣΗ:** 1. Πολλαπλές επιλογές 2. ερώτημα ελεύθερου κειμένου

Χρονοδιάγραμμα του μαθήματος

Μέσα από τις παραπάνω ενότητες θα
αναμετρηθούμε με τη λογική του αυτονόητου
και του κοινότυπου

Χρονοδιάγραμμα του μαθήματος

Και να θυμάστε:

Εκεί που κάποιοι βάζουν θεμέλια, εμείς θα προσπαθήσουμε να βάλουμε ... δυναμίτες